

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Marián Sekerák
Článok / Article: Zabíjať spravodlivo, zabíjať bez výčitiek
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

SEKERÁK, M. 2013. Zabíjať spravodlivo, zabíjať bez výčitiek. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 16, č. 3, 2013. ISSN 1335 – 2741, s. 161 - 167. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2013/SEKERAK.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

ZABÍJAŤ SPRAVODLIVO, ZABÍJAŤ BEZ VÝČITIEK

KILL FAIRLY, KILL WITHOUT REMORSE

Marián Sekerák*

KONIAR, I.: *Tradícia spravodlivej vojny. Teória alebo teórie?* Ružomberok: Verbum, 2011. 237 s. ISBN 978-80-8084-746-3.

Mgr. **Ivan Koniar**, PhD. pôsobí ako prodekan pre vedu, umenie a doktorandské štúdium na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku Je absolventom Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (história a filozofia, 2004). Vedecko-akademickú hodnosť *philosophiae doctor* získal v r. 2008 na Katolíckej univerzite v Ružomberku s dizertačnou prácou na tému „Tradícia spravodlivej vojny: teória či teórie?“, ktorá sa stala aj základom pre monografiu predstavujúcu objekt tejto recenzie. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa sústreďí najmä na problematiku dejín politického myslenia, politickú filozofiu a teórie medzinárodných vzťahov. Publikácia venovaná tradícii spravodlivej vojny je jeho odbornou knižnou prvotinou.

Uvedomujúc si rozsiahlosť a komplexnosť problematiky spravodlivej vojny, uplatňuje autor v diele interdisciplinárny prístup. Využitie sú poznatky z oblasti dejín politického a právneho myslenia, medzinárodného práva, morálnej a politickej filozofie a čiastočne i z histórie a teológie. V prvých štyroch kapitolách autor dôkladne sleduje zvolenú chronologickú os, umožňujúcu zoznámiť sa s teoretickými koncepciami mysliteľov od antiky až po súčasných autorov. Dôraz je kladený predovšetkým na deskripciu hlavných téz prác klasických autorov: **Augustína, Tomáša Akvinského, Francisca de Vitoriu, Francisca Suareza, Alberica Gentiliho, Huga Grotia a Emmericha de Vattela**. Zvyšné dve kapitoly sú venované analýze kritérií spravodlivosti vojny, a to jednak oprávňujúcich jednu zo strán začať vojnu (kritériá *ius ad bellum*) a tiež platných počas už začatého vojnového konfliktu (kritériá *ius in bellum*).

* Mgr. Marián Sekerák je absolventom študijného odboru politológia na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika, e-mail: marian.sekerak@gmail.com.

Ústredným problémom, okolo ktorého oscilujú všetky rozličné teórie spravodlivej vojny tak, ako ich autor v historickom prehľade predkladá, sú otázky kedy a ako je zabíjanie vo vojnovom konflikte zaangažovaných strán oprávnené. Treba zdôrazniť, že nejde o osobné spory, pri ktorých je fyzická likvidácia protivníka – hoci azda oprávnená – predsa len nespravodlivá. Vojna bola a je verejnou záležitosťou, zahŕňajúcou do istej miery väčší počet jednotlivcov, ktorí dostávajú mandát, resp. pokyn zabíjať predstaviteľov protistrany. A tu už nastupujú mnohé čiastkové otázky týkajúce sa tohto problému: Kto udelí bojujúcim onen „mandát“ na zabíjanie? Kedy/ za akých podmienok môže sporiaca sa strana siahnuť k ozbrojenému násiliu? Aké prostriedky smú strany sporu používať? Aká miera intenzity použitia sily je primeraná? Koho smú príslušníci bojujúcich strán v konflikte usmrtiť a koho už nie? Čo strany sporu považujú za úspech pri vedení vojny? Kde je hranica negatívnych neželaných dôsledkov vojnového konfliktu? atď. Treba oceniť, že pri hľadaní odpovedí na tieto a iné parciálne otázky sa autor nepokúša vnášať definitívne či dokonca osobné normatívne súdy. Napokon, jeho cieľom nebolo formulovať vlastnú, „*novú teóriu spravodlivej vojny*“ (s. 13). Naopak, potenciálne odpovede prenecháva či už spomínaným klasickým, resp. súčasným autorom politickej a právnej filozofie a ponecháva na čitateľovom uvážení, aby reflektoval ich argumentačnú presvedčivosť a silu.

Synonymom každej vojny je slovo „zabíjať“. Bez ohľadu na rôznorodosť definícií toho, čo možno rozumieť pod slovným spojením „spravodlivá vojna“, inherentnou súčasťou každej z analyzovaných teórií je oprávnenie zabíjať tých, s ktorými vo vojnovom konflikte bojujeme. Priblížiť celú šírku názorov, za akých okolností je toto oprávnenie aj spravodlivé, nie je v priestore jednej recenzie možné. Napokon, najlepším sprievodcom spleťtými chodbami teórií spravodlivej vojny je samotná kniha. V tejto chvíli skúsme upriamiť pozornosť najmä na otázku svedomia vojaka a jeho osobnej zodpovednosti, hoci tento moment v diele nie je veľmi výrazný. Vojna, a to viac či menej explicitne dokazuje už sám **Augustín**, umožňuje vraždiť sa navzájom, bez výčitiek. Hoci dočasný, svetský zákon povolujúci takéto skutky je svojím spôsobom v rozpore s Božím „nezabiješ“, nie je podľa zmieneného cirkevného učiteľa neplatným zákonom (pozri s. 30). **Augustín** dokonca radí vojakom odosobniť sa od násilnej povahy vojny (pozri s. 53). Domnieva sa totiž, že hlavným problémom a zlom vojny nie je „*násilný akt zabitia*“, ale nežiaduca motivácia konania účastníkov vojny (tamže).

Podobne aj **Tomáš Akvinský** argumentuje, že vojaci môžu zabíjať

nepriateľov, lebo ich čin nie je vyjadrením osobného nepriateľstva, ale sú poverení verejnou autoritou (pozri s. 60). Týmto spôsobom však zodpovednosť panovníka za rozhodnutia o/ vo vojne *de facto* aj *de iure* oslobodzuje vojakov z osobnej zodpovednosti za spáchané skutky (pozri s. 49; 53 - 54). Dostávame sa tým do bludného kruhu vyvážovania sa z morálnej zodpovednosti za vlastné činy. Je vojna azda iným druhom ľudského konania, než akékoľvek spoločenské a politické aktivity v čase mieru? Jedno je isté, intencia, úmysel autority je vo vojne povýšená nad autonómiu individua. Neboli to ale azda nacistickí vysokí dôstojníci, ktorých hlavnou tézou obhajoby v Norimberskom procese bolo, že iba poslúchali rozkazy nadriadených? Nemožno týmto ospravedlniť akékoľvek, aj najkrutejšie formy a taktiky boja? Nemožno sa takto ľahko a pohodlne vyviníť z osobnej zodpovednosti? Navyše, prijímúc (kresťanskú) ideu posvätnosti a nedotknuteľnosti každého ľudského života, kde presne sa táto nachádza v ospravedlnení vojny a vojakov, ktorí – zabíjajúc nepriateľov – nepáchajú hriech, lebo konajú ako „*služobníci zákona*“ (s. 30), ako to tvrdí zmieňovaný **sv. Augustín**? Ďalej tiež platí, že zavraždenie vojaka vojakom počas vojnového konfliktu môže byť u konajúceho motivované „*vášňou k pozemskému životu*“, čo je dôvod, ktorý **Augustín** nepovažuje za dostatočný pri zdôvodňovaní zabitia v inom prípade, ktorým je sebaobrana pred agresiou úkladného vraha (pozri s. 29). Aj tieto sporné momenty poukazujú minimálne na dva fakty. Po prvé, už stáročia existujú akoby dva systémy práva, dve „šablóny“, podľa ktorých posudzujeme, čo je a čo nie je morálne v ľudskom konaní: právo mimo vojny a právo počas vojny. Po druhé, jedna zo základných zásad kresťanstva, ktorou je láska k nepriateľom a neodporovanie zlu násilím bola a je už dlhodobo, ako to dokazujú myšlienky spomínaných cirkevných učiteľov, iba prázdnu frázou, ktorú možno účelne používať podľa subjektívnych potrieb a pragmatických kritérií. Prípadná námietka, podľa ktorej autori týchto myšlienok žili a tvorili v inej dobe a pod vplyvom značne odlišných spoločenských a politických okolností neobstojí, lebo základné princípy kresťanského náboženstva sa od svojho počiatku nijako nezmenili.

I keď sú predošlé slová výlučne subjektívnymi úvahami recenzenta a nesúvisia priamo s kvalitatívnymi aspektmi **Koniarovho** diela, v súvislosti s nimi možno vyjadriť zopár drobných pripomienok k obsahovej stránke knihy. Podnetným a užitočným by napríklad mohlo byť aspoň stručné rozlíšenie filozofickej podstaty nepriateľstva, od ktorej sa zrejme odvíja celý rad kritérií *ius ad bellum* (autor ich vymedzuje ako autoritu, spravodlivú príčinu, správny úmysel, poslednú možnosť, pravdepodobnosť úspechu a proporcionalitu) a *ius*

in bello (autorom rozlíšenej ako proporcionalita a diskriminácia). Odrazil sa bolo možné napríklad z klasickej práce **Carla Schitta** *Begriff des Politischen*¹, ktorý pripomína rozdiel medzi osobným nepriateľom (lat. *inimicus*, gr. *echthros*) a verejným nepriateľom (lat. *hostis*, gr. *polemios*), pričom druhý z nich je synonymom bojujúceho subjektu vo vojne (pozri Schmitt, 2007, s. 28 - 29). Ďalším z množstva pozoruhodných podnetov, ktoré priam presakujú z recenzovaného diela, je zásadná otázka absentujúceho arbitra, resp. univerzálne nadradenej autority v sporoch o spravodlivú vojnu. Platí totiž, že každá z bojujúcich strán považuje (alebo to aspoň navonok tak deklaruje) svoju príčinu za „spravodlivú“, odôvodňujúc svoju vojenskú aktivitu rôznymi argumentmi. Všimol si to už **Alberico Gentili** na konci 16. storočia, keď napísal: „*Je v povahe vojny (...), že obidve strany tvrdia, že podporujú spravodlivú príčinu*“, pričom zároveň dodáva, „*že skoro v každom prípade to tak aj skutočne je. Ak jedna strana má spravodlivú príčinu, druhá strana neprestáva byť v práve, aj keď oponent má spravodlivejšiu príčinu*“ (s. 87). Ide zväčša o subjektívne tvrdenia „podporené“ aktuálnymi politickými intenciami, t. j. úmyslom, kvôli ktorému strana sporu vojnu vedie a ktorý považuje zo svojho pohľadu za správny. Aj z týchto dôvodov navrhuje konferencia katolíckych biskupov USA, pastiersky list ktorej **Ivan Koniar** viackrát v knihe cituje, ustanoviť kritérium tzv. komparatívnej spravodlivosti. Jeho obsahom je téza, podľa ktorej vzhľadom na fakt, že obe/ všetky strany vo vojne „*môžu mať istý stupeň spravodlivosti*“ na svojej strane, spravodlivá príčina nemá charakter absolútnej, ale skôr komparatívnej spravodlivosti. „*A tak by mali obidve strany pripustiť, že existujú obmedzenia spravodlivosti ich príčiny a že tak môžu viesť len obmedzenú vojnu*“ (s. 151). Toto kritérium je však rozporuplné hneď z niekoľkých hľadísk. Po prvé – túto výhradu uvádza sám autor (s. 151, pozn. č. 500) – len ťažko si možno predstaviť, že napr. v II. svetovej vojne bola čo i len malá miera spravodlivosti na strane nacistického Nemecka. Po druhé, takýto pohľad predpokladá pozeráť sa na strany sporu ako na morálne rovné, čo najmä v prípade agresora a brániaceho sa štátu rozhodne (a zvlášť nie podľa súčasných kritérií oprávnenosti vojny ustanovených Chartou OSN) nie je namieste. Po tretie, len ťažko si možno predstaviť, že by ktorákoľvek zo strán vojnového konfliktu akceptovala nejaké obmedzenia vedenia vojny nad rámec medzinárodne dohodnutých pravidiel *ius in bello*, v úmysle dosiahnutia svojho vopred stanoveného cieľa. Inak vyjadrené, teleológia vojny a intencionalizmus

¹ České vydanie: Schmitt, C.: *Pojem politična*. Brno – Praha: CDK/OIKOYMENH, 2007.

bojujúcich strán vždy preváži nad ich prípadným altruizmom a čo len najmenšou vôľou priznať si, že „v práve môže byť aj ten druhý“. Ak sa vrátíme k naznačenému problému, ktorým je neexistencia všeobecne akceptovaného rozhodcu či autority v sporoch o spravodlivosť vojny, naznačené problémy ukazujú, že štáty vždy budú mať sklon v kritických chvíľach „brať spravodlivosť do vlastných rúk“. V kontexte toho, čo sa dnes nazýva humanitárnou intervenciou či preventívnym útokom – pričom ide spravidla o aktivity „v réžii“ veľmocí (najčastejšie však USA) – spravodlivosť ostane aj naďalej „právom v rukách silnejšieho“. Taký je odkaz politického realizmu.

Ak už boli spomenuté koncepcie humanitárnej intervencie a preventívneho útoku, je chvályhodné, že **Ivan Koniar** sa rozhodol ich (spolu s konceptom preemptívneho útoku) zakomponovať do svojho diela (pozri s. 152 - 153, 89, 146 - 147). Čo však môže náročnejšiemu čitateľovi v tejto súvislosti trochu chýbať, je absencia inej známej doktríny, ktorou je „zodpovednosť ochraňovať“. Ide o koncepciu, ktorá je už pomerne dobre teoreticky priblížená aj v slovenskom jazyku², preto sa možno domnievať, že jej zaradením by spektrum pohľadov na spravodlivú vojnu získalo novú, azda ešte trochu viac kontroverznú dimenziu. Hoci autorský zámer publikácie je zjavný, predsa len mohol autor aspoň okrajovo zaradiť stať venovanú niektorým aspektom mieru. Porozumieť mieru, nie ako iba želanému stavu bez vojny, ale ako prirodzenému prostrediu spoluzitia ľudskej rodiny, totiž môže významne napomôcť aj pochopeniu vojny a „logike“ zámerov a konania jej aktérov. Napokon, na konci každého vojnového úsilia je vidina mieru...

Po formálnej stránke je dielo typické pomerne vysokou úrovňou. Je vhodne štruktúrované, jeho jazyk je kultivovaný, štylisticky vybrúsený a napriek zložitosti látky pomerne ľahko zrozumiteľný aj pre laického čitateľa. Okrem iného treba oceniť aj systematickosť a jasnosť výkladu i občasné uvádzanie slov prebratých z cudzej reči v origináli, v zátvorkách za ich slovenskými ekvivalentmi, čo umožňuje sledovať nielen ich etymológiu a kvalitu autorovho prekladu, ale aj drobné a neraz veľmi podstatné významové odtienky. Drobné estetické nedostatky predstavujú predovšetkým preklepy, ktoré si pozorný čitateľ nemôže na viacerých miestach nevšimnúť. Nie celkom vhodným bolo tiež

² Pozri napr. Raticová, J.: Responsibility to Protect as a Norm and Practice in International Relations. In: *Bezpečnostné fórum 2012. Zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB v Banskej Bystrici, 2012, s. 47 - 55. Raticová, J. – Kaščáková, D.: „Politika ochrany“: Reformulácia konceptuálneho rámca reakcie OSN na ohrozenia mieru a bezpečnosti. In: *Politické vedy*, č. 1, roč. XV, 2012, s. 105-130.

použitie zvrtného zámena „sa“ pri slovesách „usudzovať“ („**Suárez** sa usudzuje“, s. 81; „**M. Walzer** sa usudzuje“, s. 167) a „predpokladať“ („**Grotius** sa predpokladá“, s. 96; „**J. F. Childress** sa predpokladá“, s. 171). Problémy pri orientácii v texte môže spôsobiť aj totožné označenie dvoch po sebe idúcich subkapitol (3.3) v rámci kapitoly III. Nielen z lexikálneho, ale aj odborného hľadiska najväčšie ťažkosti môže prinášať zamieňanie slov „dvojaký“ a „dvojitý“ na viacerých miestach knihy. Deje sa tak v prípade pomenúvania konceptu tzv. dvojakého/ dvojitého účinku, ktorý, stručne vyjadrené, opisuje skutočnosť, že „*legitímny vojnový útok priamo namierený na zničenie vojnového cieľa môže spôsobiť nezamýšľanú smrť nevinných osôb (nebojujúcich)*“ (s. 207). Autor nerozlišuje medzi slovami dvojaký a dvojitý, používa ich ako synonymné výrazy, kedy sa akoby stiera ich skutočný lexikálny význam. V pojmovom registri na konci knihy (s. 231) uvádza len spojenie „dvojitý účinok“. Podľa *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (2003, s. 146 - 147) platí pre slovo „dvojaký“ primárny význam „dvoch druhov“, napr. dvojaké riešenie. Naopak, slovo „dvojitý“ znamená „dvojnásobný, zdvojený“, napr. dvojitá ochrana. Na základe uvedeného sa možno domnievať, že správnejším výrazom pre vyššie charakterizovaný obsah tohto odborného slovného spojenia je slovo dvojaký. Pomenúva totiž taký účinok vojnového úsilia, ktoré zasahuje, na jednej strane, vopred vybraný cieľ/ ciele a na druhej strane aj nevinné osoby, nezaangažované (priamo alebo nepriamo) do konfliktu.

Vojna je dnes v rámci teoretického/akademického diskurzu vskutku populárnou témou. Je analyzovaná z rôznych strán a uhlov pohľadu. Často sa však pozornosť analytikov a akademikov sústreďuje na konkrétne „prípadové štúdie“ či vybrané aspekty jednotlivých vojenských konfliktov. **Ivan Koniar** sa vo svojej vedeckej monografii vydáva inou cestou. Predkladá rozličné teoretické modely a aspekty spravodlivej vojny, syntetizuje ich, no nehodnotí. Normatívny akcent v diele takmer nebadáť. Vôbec to však neprekáža. Skôr naopak. Autor dokázal, že si vie zachovať „zdravý odstup“, onú – pre vedca takú užitočnú – „kritickú dištanciu“ od takej komplikovanej, rozporuplnej a k moralizátorstvu navádzajúcej témy. Aj vďaka tomu sa jeho publikácia, ktorá je už teraz kvalitným sprievodcom teóriami spravodlivej vojny, môže stať dobrým teoretickým fundamentom a východiskom pre čiastkové výskumy ďalších odborníkov. Aplikácia poznatkov, ktoré **Ivan Koniar** starostlivo zhromaždil a ktoré prezentuje na analýzu konkrétnych vojnových situácií (napríklad aj na legitimitu a legalitu humanitárnych intervencií či presadzovania koncepcie „zodpovednosť ochraňovať“), je viac než žiaduca. Ostáva preto len dúfať, že po jeho knihe

nesiahnu len univerzitní poslucháči alebo tí, pre ktorých je politická filozofia celoživotnou záľubou či povoláním, ale aj – a predovšetkým – všetci, ktorí sa dnes pokúšajú vypracovať viac či menej podrobné analýzy a predikcie vojny, smrtonosného vynálezu človeka, bez existencie ktorého si vieme predstaviť mnoho krajší život a optimistickejšiu budúcnosť ľudského pokolenia.